

نقدی بر کتاب

«کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات»

حمیدرضا رادفر*

سولماز نوری**

چکیده

امروز امکان دسترسی به مجموعه گسترده‌ای از اطلاعات سازمان‌دهی شده از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. کتابخانه دیجیتال مبحثی نو و پراهمیت در همین حوزه است که توجه به آن به‌نوعی در همه زمینه‌های علمی و دانشگاهی راه‌گشا است. کتاب *کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات* نیز تلاشی ارزشمند در همین راستا است؛ از این رو در مقاله حاضر سعی شده است این کتاب با نگاهی نقادانه بررسی شود تا بدون هیچ‌گونه سوگیری و تنها در جهت اعتلای اثر و راهنمایی مخاطبان آن، ضمن اشاره به نکات ارزشمند و برجستگی‌ها و نقاط ضعف و کاستی‌های آن دامنه این دست مباحث گسترده‌تر شود. در ابتدا اثر و نویسنده معرفی، و سپس کتاب در دو حوزه شکلی و محتوایی نقد شده است. در نقد شکلی، مشخصات ظاهری، ادبی و نگارشی اثر مورد توجه قرار گرفته و در بخش محتوایی به مواردی همچون نظم منطقی، اعتبار منابع، کیفیت علمی، نوآوری، سازواری، و ... توجه شده و در پایان پیشنهادهایی جهت رفع کاستی‌ها ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: نقد شکلی، نقد محتوایی، نقد علمی، کتابخانه‌های دیجیتال، اطلاعات

*استادیار و رئیس کتابخانه‌های پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

hamidreza_radfar@yahoo.com

**کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کتابدار مسئول کتابخانه پژوهشگاه علوم انسانی و

مطالعات فرهنگی (نویسنده مسئول) solmaz.noori@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۵/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۷/۲۳

۱. مقدمه

توجه به کتابخانه‌های دیجیتال و مباحث مرتبط به آن چالشی میان رشته‌ای است. از نظر متخصصان علوم رایانه کتابخانه دیجیتال سیستمی است که امکان دسترسی یکپارچه به مجموعه گسترده اطلاعات سازماندهی شده را به کاربر می‌دهد. اصطلاحنامه کتابخانه دیجیتال پیشرو (Digital Library Initiative Glossary) (۲۰۰۸)، تعریف زیر را از کتابخانه دیجیتال ارائه داده است: کتابخانه‌های دیجیتال منابع را به شکل الکترونیکی ذخیره کرده و مجموعه‌های بزرگ این منابع را به طور کارآمد پردازش می‌کنند. لسک در کتاب خود با عنوان *کتابخانه‌های دیجیتال کاربردی* نیز تعریفی مشابه را ارائه می‌کند (Lesk, 1997). از جمله تعاریف ارائه شده توسط متخصصان کتابداری می‌توان به تعریفی از بورگمن (Borgman) اشاره کرد: «کتابخانه‌های دیجیتال از طریق گردآوری و سازماندهی اطلاعات و مبتنی بر نیازهای اطلاعاتی کاربران ایجاد می‌شوند. منابع اطلاعاتی نیز بر اساس نیازهای اطلاعاتی کاربران انتخاب و سازماندهی، حفاظت و نگهداری، و دسترس‌پذیر می‌شوند» (علیپور حافظی، ۱۳۹۰: ۱۴). توجه به همین تعاریف، اهمیت منابع منتشر شده در این حوزه و ضرورت انتشار آثار ارزشمند و دقیق که پاسخگوی طیف‌های مختلف از متخصصان باشد را آشکار می‌سازد. بنابراین نویسندگان این مقاله بر این شدند تا کتابی تالیفی و از نویسنده‌ای شناخته شده در این حوزه را با رویکردی انتقادی مورد بررسی قرار داده تا ضمن معرفی موارد و نقاط قوت و ضعف کتاب و ارائه پیشنهادها اصلاحی، در صورت امکان راهنمایی برای مخاطبان و توصیه‌ای برای رفع کاستی‌ها و بهبود و توسعه برجستگی‌های کتاب باشد.

۲. معرفی اثر

هر نقدی نه تنها کتاب مورد نظر، بلکه موضوعی را هم که کتاب درباره آن است باید شرح دهد و به ذکر خصوصیات آن بپردازد. البته گاه عنوان کتاب کاملاً مبین موضوع آن است. (سارتون، ۱۳۸۶: ۵۱)

۲-۱. توصیف شکلی اثر

نام کتاب: کتابخانه های دیجیتال: مبادله اطلاعات؛ دکتر مهدی علیپور حافظی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، سال انتشار ۱۳۹۰، تعداد صفحه ۳۰۲، شمارگان ۱۰۰۰ نسخه، قطع وزیری. این کتاب در ۳ بخش تنظیم شده است. بخش اول به کتابخانه دیجیتال اختصاص دارد. بخش دوم درباره مبادله اطلاعات و در بخش سوم مبادله اطلاعات در عمل توضیح داده شده است. در بخش اول کتاب، سه فصل کتابخانه های دیجیتال: نسل جدیدی از کتابخانه ها، معماری کتابخانه های دیجیتال و راه اندازی کتابخانه دیجیتال بررسی شده است. در بخش دوم کتاب نیز در پنج فصل به موضوعات مبادله اطلاعات و عناصر دخیل در آن، تعامل معنایی در کتابخانه های دیجیتال، مدل های مبادله اطلاعات، تفاهم-نامه ها در مبادله اطلاعات و فرمت های ابر داده پرداخته شده است. پژوهش ها و پروژه های مبادله اطلاعات و آینده مبادله اطلاعات در کتابخانه های دیجیتال عناوین فصول مورد نقد در بخش سوم کتاب است. در انتهای کتاب و پس از فهرست منابع، واژه نامه تخصصی فارسی-انگلیسی و انگلیسی-فارسی و همچنین نمایه موضوعی کتاب قرار دارد. قابل ذکر است این اثر به عنوان کتاب برگزیده سال در دومین دوره انتخاب کتاب سال دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و همچنین جشنواره پژوهش سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران انتخاب شده است.

۲-۲. خلاصه محتوای اثر

در بخش اول، فصل اول به تعریف و ضرورت کتابخانه دیجیتالی می پردازد: کتابخانه های دیجیتال، نسل جدید کتابخانه ها در عصر فناوریانه حاضر هستند. این کتابخانه ها با حضور در محیط وب و ارائه خدمات و محتوای دیجیتال به کاربران از جایگاه ارزشمندی در دستیابی به اطلاعات برخوردار هستند. در فصل دوم معماری کتابخانه های دیجیتال مورد بحث قرار گرفته. کتابخانه دیجیتال به علت حجم فعالیت هایی که برای ارائه منابع تمام متن دیجیتال و نیز خدمات دیجیتال دارد، نیاز به نرم افزاری دارد که بتواند توقعات مذکور را جامه عمل بپوشاند. در این راستا، کتابخانه دیجیتال به استفاده از مجموعه نرم افزارهای مختلف برای ارائه خدمات از ارائه اطلاعات تمام متن و جستجو در منابع گرفته تا ایجاد امنیت در سیستم و سطح دسترسی کاربران نیاز دارد. از آنجا که محیط فعالیت کتابخانه دیجیتال، محیطی

کامپیوتری در سطح شبکه جهانی اینترنت است، باید از قواعد و استانداردهای نرم افزارهای کامپیوتری تحت شبکه نیز تبعیت کند.

هرجا که نیاز به طراحی موجودیت یا سیستمی باشد که ابعاد یا پیچیدگی آن از یک واحد معین فراتر رفته، یا نیازمندیهای خاصی را تحمیل کند، نگرشی ویژه و همه جانبه را لازم خواهد داشت که در اصطلاح به آن معماری گفته می‌شود. تاکنون معماریهای متفاوتی به منظور طراحی و پیاده سازی نرم افزار کتابخانه دیجیتال ارائه شده است. هر معماری دارای شاخص‌ها و ویژگی‌های منحصر به فرد خود بوده، و نرم‌افزارهایی که با اتکا به هر یک از معماریها پیاده‌سازی می‌گردند، خصایص خود را از معماری به کار گرفته شده به ارث خواهند برد. تا کنون از معماریهای متعددی در طراحی کتابخانه‌های دیجیتال بهره گرفته شده است. این معماریها در ابتدا معماریهای ساده‌ای بودند که با گذشت زمان سیر تکاملی آنها نیز طی شده و تبدیل به معماریهای پیچیده و کامل‌تری شده‌اند. از جمله این معماریها می‌توان به معماری سرویس‌دهنده، معماری سرویس دهنده فایل، معماری سرویس دهنده/ سرویس گیرنده، معماری دولایه و معماری سه لایه اشاره کرد. امروزه از معماری سه لایه در اکثر پروژه‌های کتابخانه‌های دیجیتال استفاده می‌شود. از جمله معماریهای کتابخانه‌های دیجیتال می‌توان به معماری هاروست (Harvest architecture) (معماری یک جستجوی توزیع یافته)، سارا (SARA) (Synthetic Aperture) (Radar Atlas) (معماری جستجوی توزیع یافته مبتنی بر عامل متحرک)، معماری عمومی ارائه شده به وسیله بوگن (Bogen)، معماری سیستم داینست (Dienst)، معماری کتابخانه دیجیتال اسکندریه، معماری کتابخانه دیجیتال گرین استون و معماری ادپت اشاره کرد (علیپور حافظی، ۱۳۹۰: ۵۶).

فصل سوم درباره راه اندازی کتابخانه دیجیتال بحث می‌کند، به طور کلی سه عنصر اصلی محتوا، نرم افزار و خدمات در ایجاد کتابخانه دیجیتال دخیل‌اند. عنصر اولیه و مهم در کتابخانه‌ها، محتوا و منابع اطلاعاتی آن کتابخانه است. در مجموع پنج روش برای گردآوری و تهیه محتوا در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارد که عبارت‌اند از: اسکن منابع از فرمت‌های آنالوگ به دیجیتال، خرید منابع دیجیتال که امروزه جایگاه عمده ای در تولید منابع اطلاعاتی برای خود باز کرده است و اکثر ناشران اقدام به انتشار و توزیع فرمت دیجیتال منابع اطلاعاتی می‌کنند، ایجاد امکان دسترسی به محتوای رایگان در وب که امروزه با گسترش نهضت دسترسی آزاد بر کیفیت و حجم این منابع

در وب افزوده شده است، روش دیگر استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و مجموعه‌های تمام متن مجلات علمی-تخصصی و آخرین روش تشکیل ائتلاف‌های کتابخانه‌ای است. ابرداده از جمله دیگر عناصر مهم است که بر محتوای کتابخانه‌های دیجیتال تأثیر می‌گذارد. ابرداده متشکل از سه بخش برای توصیف یک شیء دیجیتال ایجاد کرد: ابرداده توصیفی، ساختاری، و مدیریتی. عامل اصلی و تأثیرگذار دیگر در ایجاد کتابخانه دیجیتال، سیستم نرم‌افزاری است. سیستم نرم‌افزاری وظیفه پردازش، ذخیره و اشاعه اطلاعات دیجیتال را برعهده دارد.

در زمینه خدمات نیز به طور کلی دو دسته خدمات می‌توانند در کتابخانه‌های دیجیتال مورد استفاده قرار گیرند که عبارت‌اند از: ارائه خدمات سنتی به شیوه نوین، مانند ارائه خدمات مرجع در محیط دیجیتال، و با استفاده از قابلیت‌های این محیط، و ارائه خدمات نوین که با هوشمندی کتابداران دیجیتال و استفاده از قابلیت‌ها و محصولات جدید مانند وبلاگ‌ها و غیره امکان‌پذیر می‌شود.

در بخش دوم فصل چهارم، مبادله اطلاعات و عناصر دخیل در آن، ایزو/ آی ای سی ۲۳۸۲-۰۱ مبادله اطلاعات را قابلیت برقراری ارتباط، اجرای برنامه‌ها، یا انتقال داده‌ها میان نرم‌افزارهای مختلف می‌داند، به نحوی که نیازمند دانش تخصصی نیست یا حداکثر نیازمند دانشی اندک توسط کاربران است. کتابخانه‌های دیجیتال باید امکان دسترسی به دانش بشری را در هر زمان و مکانی به شکلی موثر، کارآمد، چندوجهی و کاربرپسند با تسلط بر موانع مکانی، زبانی و فرهنگی و با استفاده از ابزارهای تحت وب برای همه کاربران فراهم کنند.

برای ایجاد مبادله اطلاعات در کتابخانه دیجیتال براساس رویکرد ان.اس.دی.ال. (NSDL(National Science Digital Library)) به توافق‌نامه‌هایی برای همکاری در سه سطح فنی، محتوا و سازمانی نیاز است. توافق‌نامه فنی شامل فرمت‌ها، تفاهم‌نامه‌ها، و سیستم‌های امنیتی است. توافق‌نامه محتوا شامل داده و ابرداده است که در برگیرنده توافق‌نامه‌های معنایی در تفسیر پیام‌هاست؛ توافق‌نامه سازمانی در برگیرنده قواعد زیربنایی برای دسترسی، جایگزینی مجموعه‌ها و خدمات، پرداخت‌ها، شناسایی و غیره است؛ علاوه بر این، دو نوع مختلف مبادله نیز برای یکپارچه‌سازی کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارد: تعامل نحوی و تعامل معنایی. تعامل نحوی، تعاملی در سطح اجراست که پذیرای مؤلفه‌های نرم‌افزاری چندگانه برای همکاری است؛ تعامل معنایی، تعاملی دانشی

است که امکان یکپارچه‌سازی در کتابخانه‌های دیجیتال را با ایجاد امکان پیوند میان مفاهیم معنایی مختلف در محتوای منابع دیجیتال، میسر می‌سازد. در فصل پنجم بحث دربارهٔ تعامل معنایی در کتابخانه‌های دیجیتال است. تعامل معنایی در کتابخانه‌های دیجیتال به معنی قابلیت سیستم‌های اطلاعاتی مختلف برای مبادلهٔ اطلاعات بر اساس معنی موردنظر است. با توجه به وجود زبان‌های مختلف، مبادله می‌تواند به دو روش انجام گیرد: ۱. مجبور کردن همگان به فراگیری و استفاده از یک زبان؛ ۲. یافتن مترجم‌هایی که بدانند چگونه اطلاعات یکی را به دیگری تفسیر کنند. در رویکرد اول، استانداردسازی مؤثر است، درحالی که در رویکرد دوم، تفسیر واکنشی مؤثر است.

یکی از رویکردهای سنتی در مبادلهٔ اطلاعات، توافق در استفاده از استانداردهای یکسان مانند استانداردهای ابر داده، و تفاهم نامه‌های مبادله است که مزایا و محدودیت‌های خاص خود را دارد. رویکرد دیگر در رابطه با مبادلهٔ اطلاعات، تفسیر واکنشی است. رویکردهای مبتنی بر میانجی و رویکرد مبتنی بر طرح در مبادلهٔ اطلاعات از طریق تفسیر به هم پیوسته‌اند. رویکرد بر مبنای میانجی، وابسته به استفاده از سازوکارهای میانجی مانند واسطه، پوشش و هستی‌شناسی‌هایی برای وصول به مبادلهٔ اطلاعات است. در مقابل، رویکرد بر مبنای طرح در تلاش است تا طرح‌هایی را میان منابع اطلاعاتی از لحاظ معنایی مرتبط، ایجاد کند.

فصل ششم دربارهٔ مدل‌های مبادله اطلاعات است. کتابخانه‌های دیجیتال با توجه به عملکرد، هزینه و فناوری مورد نیاز برای مبادلهٔ اطلاعات از مدل‌های متنوعی برای مبادلهٔ اطلاعات بهره می‌گیرند. به طور کلی، برای مبادلهٔ اطلاعات از سه مدل جستجوی هم‌زمان، برداشت اطلاعات و مدل پراکنده در کتابخانه‌های دیجیتال استفاده می‌شود. مدل جستجوی هم‌زمان به منزلهٔ رویکردی قراردادی و متعارف در مبادلهٔ اطلاعات است. در این مدل، کتابخانه‌ها درخواست‌ها را به کتابخانه‌های عضو ارسال می‌کنند و نتایج، گردآوری و تلفیق شده و به کاربر نمایش داده می‌شود. در مدل برداشت اطلاعات، کتابخانه‌های دیجیتال عضو ائتلاف بر سر مبادلهٔ اطلاعات با یکدیگر به توافق می‌رسند. در این مدل هر کتابخانه وظیفهٔ به روز رسانی اطلاعات کتابخانه خود را دارد. اطلاعات هر کتابخانه با استفاده از تفاهم‌نامه‌ای ساده مانند اچ. تی. تی. پی. در اختیار سرویس دهنده خدمات قرار می‌گیرد. این مدل به روش‌های متعددی قابل پیاده‌-

سازی است. در صورتی که هماهنگی و توافقی به شکل رسمی بین کتابخانه‌ها به وجود نیاید، سطح اولیه و ابتدایی مبادله اطلاعات با استفاده از مدل پراکنده به وجود می‌آید. در این سطح اطلاعاتی که به صورت آزاد قابل دسترس است با استفاده از خزنده های وب گردآوری می‌شود. به علت نداشتن هزینه‌ای برای کتابخانه، گردآوری اطلاعات به این شیوه می‌تواند خدماتی برای کتابخانه فراهم کند که تعداد زیادی از کتابخانه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی دیجیتال را در خود جای دهد. اما باید توجه داشت که خدمات قابل ارائه در این روش از کیفیت پایینی نسبت به روش‌های قبلی برخوردار است.

فصل هفتم، تفاهم‌نامه‌ها در مبادله اطلاعات است. انتقال اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال با استفاده از تفاهم‌نامه‌های مبادله اطلاعات ممکن می‌شود. این تفاهم‌نامه‌ها بستری را فراهم می‌سازند که از طریق آن اطلاعات موردنظر در فرایند مبادله بین کتابخانه‌های دیجیتال قرار می‌گیرند. برخی از تفاهم‌نامه‌ها که در این فصل بدان‌ها پرداخته شده‌اند عبارتند از: تفاهم‌نامه Z39.50، تفاهم‌نامه اس.آر.یو.ای.آر.دبلیو (SRU/SRW)، جستجوی آزاد (Open search)، یو.آر.ال باز (Open URL)، او.ای.آی (OAI)، تفاهم‌نامه ساده مبادله اطلاعات در کتابخانه دیجیتال، تفاهم‌نامه داینست، تفاهم‌نامه استارتس (STARTS)، اسداترس، تفاهم‌نامه مدیریت دستیابی، تفاهم‌نامه دسترسی به راهنمای معمولی و شیبولس (Shibboleth).

فصل هشتم در مورد فرمت‌های ابر داده است. متخصصان مدیریت اطلاعات از ابر داده به عنوان مهم‌ترین ابزار در مدیریت اطلاعات، به‌ویژه در مدیریت اطلاعات در دنیای دیجیتال نام می‌برند. این متخصصان معتقدند که مدیریت اطلاعات در دنیای دیجیتال بدون استفاده از ابر داده امکان‌پذیر نیست. ابر داده اصطلاحی جدید ولی با ماهیتی کهن است. ابر داده در محیط دیجیتال همان نقشی را ایفا می‌کند که برگه‌های فهرست‌نویسی در دنیای آنالوگ ایفا می‌کردند؛ منتها با توجه به نیازمندی‌های دنیای دیجیتال لازم بود تغییراتی در تعریف برخی از فیله‌های آن ایجاد شود. علاوه بر این، مدیریت اطلاعات در دنیای دیجیتال نیازمند فیله‌های جدیدی بود که مختص محیط دیجیتال‌اند. از این رو، با ایجاد تغییرات در این فیله‌ها، عنوان جدیدی نیز به آن اطلاق شد. ابر داده‌ها را به سه بخش ابر داده توصیفی، ساختاری، و مدیریتی تقسیم کردند. از فرمت‌های ابر داده می‌توان به ابر داده دابلین‌کر، با هدف مدیریت اطلاعات موجود در وب اشاره کرد. این فرمت‌ها هرچند به طور کامل نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای ابر داده‌ای کتابخانه‌های

دیجیتال باشند ولی برای مبادله اطلاعات کتاب‌شناختی فرمت‌های مناسبی اند. بسیاری از فرمت‌های ابر داده‌ای ایجاد شده قابلیت استفاده به عنوان فرمت‌های ابر داده توصیفی را دارند و فقط برخی از فیله‌های مورد نیاز ابر داده ساختاری و مدیریتی را دارند. لذا برای پوشش دادن به تمام نیازهای ابر داده‌ای کتابخانه‌های دیجیتال، لازم است از فرمت‌های متعدد استفاده شود. در این میان فرمت متس معرفی شده که قابلیت در برگرفتن هر سه فرمت ابر داده‌ای را دارد. در این فصل ابر داده‌های دیگری مانند مارک (MARC)؛ مدز (MODS)، ای.ای.دی (EAD(Encoded Archival Description) اونیکس نیز به طور کامل معرفی شده‌اند.

فصل نهم درباره موضوع استانداردها در لایه زمینه است. مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال علاوه بر نیاز به تفاهم‌نامه مبادله، تفاهم‌نامه مدیریت دستیابی و فرمت ابر داده، نیازمند استاندارد در لایه زمینه است تا اطلاعات ابر داده‌ای با استفاده از این استاندارد قابلیت مبادله داشته باشند. فرمت‌های ابر داده‌ای نیازمند زمینه یا بافتی اند تا بتوانند در چرخه مبادله بین کتابخانه‌ای قرار گیرند. قالب‌های استاندارد اچ.تی.ام.ال، ایکس.ام.ال. و ایزو ۲۷۰۹، قالب‌هایی اند که به این منظور در مبادله اطلاعات بین کتابخانه‌های دیجیتال مورد استفاده قرار می‌گیرند. اچ.تی.ام.ال. زبان علامت‌گذاری است که برای نمایش اطلاعات در وب ایجاد شده است. محیط مورد استفاده در این قالب محیطی متنی با استفاده از برچسب‌هایی است که فرمت، نحوه نمایش و حتی چاپ محتوا را مشخص می‌کنند. اچ.تی.ام.ال. زبان علامت‌گذاری است که برای نمایش اطلاعات در وب ایجاد شده است. محیط در این قالب محیطی متنی با استفاده از برچسب‌هایی است که فرمت، نحوه نمایش و حتی چاپ محتوا را مشخص می‌کنند. این فرمت برای نمایش محتوا در محیط وب طراحی شده و حاوی قابلیت‌هایی برای این منظور است.

ایکس.ام.ال. و نسل پیش‌تر آن، اس.جی.ام.ال.، زبان‌های توصیفی اند که چگونگی نشانه‌گذاری یک سند را نشان نمی‌دهند، اما به برنامه‌های کاربردی و محیط‌های مستقل اجازه کار می‌دهند. ایکس.ام.ال. برای انتشار و مبادله اطلاعات ساخت یافته در اینترنت و اینترنت مورد استفاده قرار گرفته است و همچنین به طراحان امکان می‌دهد تا برچسب‌های خود را تعریف کنند. بنابراین هدف اولیه آن را تسهیل اشتراک اطلاعات میان سیستم‌های مختلف، به‌ویژه سیستم‌هایی می‌دانند که به اینترنت متصل اند. ایکس.

ام.ال. برای تسهیل امکان مبادله اطلاعات بین برنامه‌های کاربردی در وب به وجود آمده است.

ایزو ۲۷۰۹، استاندارد ایزو برای توصیف کتاب‌شناختی است که با عنوان فرمتی برای مبادله اطلاعات کتاب‌شناختی در نوار مغناطیسی شناخته می‌شد و توسط کمیته فنی اطلاعات و اسناد پشتیبانی می‌شود. این استاندارد، رکوردهای اطلاعاتی را با هر قالبی که برای آن اطلاعات کتاب‌شناختی توصیف شده باشد، ذخیره و نگهداری می‌کند. ایزو ۲۷۰۹، چهارچوب ارتباطات بین سیستم‌های پردازش داده را توصیف می‌کند و به عنوان فرمت پردازش داخل سیستم‌ها مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. هدف اصلی ایزو ۲۷۰۹، فراهم نمودن امکان تبادل اطلاعات کتاب‌شناختی بین سیستم‌های کتابخانه‌ای، مراکز اسناد و آرشیو است.

بخش سوم، مبادله اطلاعات در عمل، فصل دهم درباره پژوهش‌ها و پروژه‌های مبادله اطلاعات بحث می‌کند. مطالعه در منابع نشان از وجود سه سطح مختلف مبادله اطلاعات دارد. در سطح فنی انواع فرمت‌ها، تفاهم‌نامه‌ها، سیستم‌های امنیتی و غیره مطرح‌اند. در سطح محتوا به داده‌ها و ابرداده‌ها و تفسیر معنایی آنها در مبادله اطلاعات پرداخته شده است. در سطح سازمانی نیز اصول پایه‌ای برای دستیابی، ذخیره منابع اطلاعاتی و خدمات اطلاعاتی، پرداخت هزینه‌ها، شناسایی و غیره مطرح‌اند. از آنجا که سطح فنی مبادله اطلاعات، زیربنایی‌ترین سطح در ارائه خدمات مبادله اطلاعات است، مرور اولیه یافته‌ها نشان‌دهنده آغاز مستندسازی پروژه‌های مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال از سال ۱۹۹۸ است. تعداد پروژه‌های مبادله اطلاعات از ۲۰۰۳ به بعد افزایش چشمگیری یافته‌اند. از این‌رو، واضح است که ضرورت وجود مبادله اطلاعات مسئله اصلی در ایجاد و ارتقای کتابخانه‌های دیجیتال در عصر حاضر است. لذا کتابخانه‌های دیجیتال باید به دنبال راهی باشند تا بتوانند امکان مبادله اطلاعات در راستای دسترس‌پذیر ساختن محتوای سایر پایگاه‌های اطلاعاتی ارزشمند برای کاربران خود ایجاد کنند. نتایج مطالعه ارائه شده در این بخش نشان‌دهنده این است که اکثر پروژه‌ها و پژوهش‌های مورد بررسی از مدل برداشت اطلاعات، تفاهم‌نامه او. ای. آی، فرمت ابرداده متس یا دابلین کر و زبان توصیفی ایکس.ام.ال. برای مبادله اطلاعات استفاده می‌کنند.

آخرین فصل، کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات هست. در عصر حاضر مبادله اطلاعات بین سیستم‌های اطلاعاتی از اهمیت بالایی برخوردار است. کتابخانه‌ها با توجه به پیشینه خود از ابتدا برای مبادله اطلاعات اهمیت قائل شده‌اند و فعالیت‌های ارزشمندی را به این منظور انجام داده‌اند. امروزه کتابخانه‌های دیجیتال نیز با توجه به اهمیت موضوع مبادله اطلاعات به این امر همت گمارده‌اند. به نحوی که امروزه شاهد انجام پروژه‌ها و پژوهش‌های ارزشمندی در این زمینه در نقاط مختلف جهان هستیم. در آینده شاهد فعالیت‌های گسترده‌ای در این زمینه خواهیم بود که به طور مستقیم تحت تأثیر پیشرفت‌هایی در زمینه مدل‌ها، تفاهم نامه‌ها، استانداردها، فرمت‌ها و قالب‌هایی خواهند بود که به این منظور ایجاد شده یا خواهند شد. در ایران نیز وضع به همین منوال خواهد بود. لازم به ذکر است که اقدامات متعددی به این منظور باید انجام پذیرد که از جمله مهم‌ترین آنها می‌توان به بسترسازی فرهنگی در سطح گسترده اشاره کرد.

۳. معرفی مختصر مؤلف

مهدی علیپور حافظی، دانش‌آموخته دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی و عضو هیئت علمی وزارت علوم، از متخصصین شناخته شده در حوزه کتابخانه‌های دیجیتال هستند. ایشان دارای نوشته‌ها و ترجمه‌های متعددی اعم از کتاب و مقاله (فارسی و انگلیسی)، در حوزه کتابخانه‌های دیجیتال و علوم وابسته هستند. پایان‌نامه دکتری ایشان و همچنین بسیاری از طرح‌های پژوهشی انجام شده توسط وی نیز در زمینه‌های مربوط به کتابخانه‌های دیجیتال هست. ترجمه کتاب "کتابخانه‌های دیجیتال" نوشته ویلیام آرمز (۱۳۸۲)، از کتاب‌های معتبر این حوزه و از اولین منابع ارزشمند به زبان فارسی بود. همچنین ترجمه کتاب "راهنمای ایجاد کتابخانه‌های مجازی"، اثر استیلو (۱۳۸۳)، از منابع مهم و ارزشمند و عملی در این حوزه است. از مقالات مهم ایشان در این زمینه می‌توان به مقاله "مدل‌های مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال" (۱۳۹۰)، "بررسی مبادله اطلاعات در سیستم‌های اطلاعاتی کتابخانه‌های دیجیتال در ایران" (۱۳۸۹) و همچنین دو مقاله انگلیسی در زمینه مبادله اطلاعات و مدل‌های آن، منتشر شده در نشریات نمایه شده در آی.اس.آی اشاره داشت (Alipour Hafezi, 2008, 2010).

توجه به مطالب ذکر شده نشان از صلاحیت علمی مولف جهت نگارش چنین کتابی است.

۴. نقد شکلی اثر

اثر دارای پیشگفتار، فهرست مطالب تفصیلی، جدول، تصویر، نمودار، خلاصه فصول؛ نتیجه‌گیری و پیشنهادها به طور کلی، تمرین و آزمون (پرسش‌ها) به صورت فصل به فصل، نمایه موضوعی (واژه‌نامه)، کتابشناسی، مقدمه در اول هر فصل است. کتاب دارای جلدی ساده و مناسب، فونت‌ها و اندازه‌های فونت‌ها منطقی و مناسب مطالعه است، صفحه‌آرایی خوب است و فواصل استاندارد در آن رعایت شده و در این زمینه اشکال خاصی در کل کتاب دیده نمی‌شود. صحافی کتاب متوسط است، مانند بسیاری دیگر از کتاب‌های چاپ داخل، و به نظر برای مطالعات چندین باره مثل امانات متعدد کتابخانه‌ها دچار مشکل شود. از لحاظ قطع به‌عنوان یک کتاب درسی و مطالعاتی نیز مناسب است.

۴-۱ نمونه خوانی و اغلاط چاپی

مطالعه کامل کتاب بیانگر اغلاط بسیار کمی در آن است، به‌طور نمونه در ص ۷۳ سطر ۲ رکوردها که یک فاصله اضافی بین حرف «ر» و کلمه «کوردها» وجود دارد. در ص ۱۰۳ در شکل ۱-۵، یکپارچه‌سازی، یکپارمه‌سازی تایپ شده است. در ص ۱۵۸ در عنوان شکل ۶-۷ یک پرانتز آخر جا افتاده است و یا در ص ۲۵۹ موسوی چلک، موسی چلک نوشته شده است.

۴-۲ میزان رعایت قواعد عمومی نگارش و ویرایش تخصصی اثر

در مجموع سعی شده است تا از لحاظ نگارشی و ویرایشی قواعد رعایت شود ولی بعضی نکات قابل بررسی نیز وجود دارد، مانند عدم یکدستی در رعایت «های» جمع که در بعضی موارد با فاصله و بعضی موارد سرهم و بعضی موارد نیم فاصله است. و یا

- در ص ۷۴ "در بر" و فعل بعد آن به صورت جدا و در همان صفحه باز سرهم نوشته شده است. برخی دیگر اشکالات نگارشی و ویرایش نیز وجود دارد که عبارتند از:
- ص ۱۳ در انتهای صفحه Initiative دوبار و و دو گونه ترجمه شده است یک بار پیشرو و یک بار اولیه.
 - با توجه به گفته مؤلف در پیشگفتار مبنی بر اینکه تمامی کلمات انگلیسی در متن به فارسی ترجمه شده است، بهتر بود در ص ۱۸ نیز نام مقاله آقای بوش با عنوان "AS we may think" نیز به فارسی ترجمه و زیرنویس آن به زبان اصلی بود.
 - ص ۴۸ در پاراگراف دوم همزمان از دو واژه «خدمات» و «سرویس‌ها» استفاده شده است که بهتر بود جای هر دو از «خدمات» استفاده می شد.
 - ص ۴۹ در عنوان شکل ۱۰-۲ معادل «برگرفته از معماری کتابخانه دیجیتال، ۲۰۰۶» نیاز به زیرنویس دارد تا به راحتی در قسمت منابع قابل یافتن باشد. همین طور در ص ۶۲ معادل «ویتن و بین بریج».
 - ص ۵۰ در سطر اول پاراگراف دوم «رابط کاربر گرافیکی» جای «رابط گرافیکی» و در سطر ۱۳ فعل مناسب عناصر، هستند باید باشد.
 - ص ۶۱ در سطر ۴، معادل «شناسایی نوری حروف»، «Optical character recognition» هست.
 - ص ۶۱ جمله اول پاراگراف دوم باید به این صورت تغییر کند «بخشی از منابع دیجیتال در کتابخانه‌های دیجیتال نیز از طریق تهیه منابع دیجیتال تأمین می شود».
 - بهتر بود شکل ۱-۳ به جای ص ۶۲ در ص ۶۱ قرار می گرفت.
 - ص ۶۳ بهتر بود در زیرنویس مختصری راجع به «وب شناسی» توضیحاتی ارائه می شد.
 - ص ۶۵ معادل انگلیسی «خط مشی مجموعه سازی» در زیرنویس آورده شده است که این مهم باید در ص ۶۰ انجام می شد.
 - ص ۷۶ در انتهای بخش «تولید نرم افزار» آمده است ، در ادامه، در قسمت معماری کتابخانه دیجیتال که این قسمت مربوط به فصل قبل است نه در ادامه.
 - ص ۸۲ در بخش «کتابخانه دیجیتال...مای لایبری» در ۳ سطر مانده به پایان بعد از غیره جای فعل جمله خالی است.

- ص ۸۲ در زیرنویس شماره ۱۰ بهتر بود به جای ترجمه عنوان آدرس سایت مای لایبرری آورده می شد.
- ص ۱۰۰ زیرنویس شماره ۲ مربوط به NSDL باید به اولین تکرار یعنی سطر ۲ اشاره می کرد.
- ص ۱۱۶ در عنوان شکل ۱-۶، سلمان نیاز به زیرنویس دارد که این اتفاق در ص ۱۳۷ افتاده است.
- ص ۱۲۹ جمله نهایی پاراگراف دوم به جای فعل «متصل می کند» از «ایجاد می کند» و یا «برقرار می کند» بهتر است استفاده شود.
- ص ۱۳۰ سطرهای ۱۳ و ۱۴، معادل Get یکبار «دستور بگیر» و یکبار «فرمان بگیر» ترجمه شده است.
- ص ۱۳۴ سطر ۹ و ۱۰ جمله به این صورت باید باشد: «در این تفاهم نامه، عمدتاً سرویس گیرنده محور است.»
- ص ۱۳۸ زیرنویس شماره ۱ جای «URI» باید «URL» باشد، زیرنویس شماره ۴ هم باید «D- lib Magazine» باشد.
- ص ۱۴۰ در جمله انتهای صفحه آماده است که «...از ساز و کار رست به جای سواپ از اس. آر. دبلو استفاده می کند»، که «از اس. آر. دبلو» در این جمله اضافه است.
- ص ۱۴۱ در پاراگراف سوم «...مجموعه مشابهی از دستورات یا عملگرها یا پاسخها را تعیین می کنند.» درست است.
- ص ۱۴۱ زیرنویس شماره ۲، معادل «Scan» پویش بهتر است تا «مرور»
- ص ۱۴۲ در سطر ۲۳ بین Z39.50 و پیاده سازی یک ویرگول می خواهد.
- ص ۱۴۴ برای وب سایت اپن سرچ نیاز به زیرنویس دارد.
- ص ۱۴۶ زیرنویس شماره ۳، بهتر است که معادل کامل DOI نوشته شود.
- ص ۱۴۷ «او. ای. آی» به عنوان تیترا انتخاب شده، پس بهتر بود که معادل فارسی کامل آن می آمد.
- ص ۱۵۲، بخش حاشیه ها «از آنجا که حاشیه ها، اضافاتی..»، نیاز به ویرگول دارد.
- ص ۱۵۲ معادل «Profile» جای «نیمرخ» بهتر بود از «پرونده پژوهشی» استفاده می شد.

- ص ۱۵۷، سطر ۱۲ به جای «،» بعد از کالیفرنیا از «را» استفاده شود.
- سطور انتهایی ص ۱۵۸ و ابتدایی ص ۱۵۹ یک مطلب را دوبار پیاپی تکرار می‌کنند.
- ص ۱۶۱، زیرنویس معادل «جزئیات تفاهم نامه داینست» باید آورده می‌شد.
- ص ۱۶۶، جای «معایب»، «مطالب» نوشته شده است.
- ص ۱۶۶، سطرهای ۲۰ و ۲۱ آمده است «با وجود این، جدا از این امر... که هر دو اصطلاح بیانگر یک معنی هستند.
- ص ۱۸۳ از آنجا که اشاره شده است فیلدهای مارک با نشانه‌های سه رقمی همراه هستند، پس بهتر بود که جای ۱۰ و ۲۰، ۱۰ و ۰۱۰، ۰۲۰ استفاده می‌شد.
- در سطر آخر ص ۲۰۴ به پروژه «پیدایش آمریکا» اشاره شده است که زیرنویس معادل آن هم آمده است، در صورتی که این اصطلاح در ص ۱۹۵ و با عنوان پروژه «ساخت آمریکا» و بدون زیرنویس هم بیان شده است
- ص ۲۱۴ خیلی بهتر بود که برچسب‌های HTML در قالب یک جدول می‌آمد.
- جاوا اسکریپت که در ص ۲۲۰ زیرنویس داده شده است در ص ۲۱۳ نیز تکرار شده بود که زیرنویس نداشت.
- ص ۲۴۸ در سطر ۴ بین «منابع» و «مقصد» یک ویرگول باید باشد.
- ص ۲۷۱ در واژه‌نامه مقابل NCSA تنها آوانویسی شده و بهتر بود یک توضیحی هم داشته باشد.
- ص ۲۷۲ «Podcast» به جای «Padcast» درست است.
- ص ۲۸۹ در سطر ۱۳ جای «knowledge» آمده «Lnowledge»
- ص ۲۹۰ در سطر اول جای «Lsp» آمده «sp»

۳-۵ روانی و روایی اثر

با توجه به به تألیفی بودن اثر و اینکه متن حاصل کارهای تحقیقاتی فراوان هست و سعی شده از انواع منابع استفاده شود، بیشتر متن کتاب روان و رسا نوشته شده است، ولی با توجه به سطح بالای تخصصی موضوع اثر و اینکه از اصطلاحات و واژه‌های فراوان در این اثر استفاده شده است، در بعضی قسمت‌های متن دشواری‌ها و سنگینی-های دیده می‌شود که تا حدی درک و فهم آن برای دانشجویان و به‌ویژه دانشجویان

دوره کارشناسی بسیار مشکل می‌شود، چند مورد از این دست را به‌عنوان نمونه می‌آوریم.

فصل‌های دوم و چهارم نسبتاً سنگین و ثقیل نوشته شده‌اند و با توجه به مفاهیم آموزشی آنها درک این بخش‌ها سخت است. به‌ویژه به‌عنوان نمونه پاراگراف انتهایی ص ۹۹ در مورد «رویکردهای مشترک مبادله اطلاعات»، مطالب سنگین هستند. درک «تعامل معنایی» در فصل ۵ نیز که یکی از مفاهیم اصلی کتاب هست نیز مشکل است.

نمونه دیگر درک و کسب مفاهیم مناسب از بسیاری از اشکال و تصاویر هستند به‌طور نمونه شکل ۸-۲، شکل ۱-۴، شکل ۱-۵، شکل ۷-۷.

۵. نقد محتوایی

۵-۱. نظم منطقی اثر

بخش‌بندی و فصل‌بندی اثر مناسب است با کتابخانه‌های دیجیتال شروع، با ویژگی‌های مبادله اطلاعات ادامه یافته و با وضعیت موجود و آینده‌نگری به پایان می‌رسد. فصل‌های هر بخش هم توالی منطقی دارند و این نکته حین خواندن کتاب نیز مشهود است. در این زمینه تنها چند نکته حائز اهمیت است که در ادامه پیشنهاد می‌شود. کتاب پس از پیشگفتار با فصل‌ها شروع می‌شود و دارای مقدمه مجزا نیست، در صورتی که مقدمه فصل یک طوری نوشته شده است که گویی مقدمه کل کتاب است و جای صحبت در مورد کتابخانه‌های دیجیتال به‌صورت عام به موضوع تعامل بین آنها پرداخته شده است و این مهم با پاراگراف آخر مقدمه که اشاره به فصول بعدی کتاب دارد، نیز تکمیل می‌گردد.

مقدمه فصل دوم در عوض بیشتر به اهمیت و تعریف کتابخانه‌های دیجیتال پرداخته که دیگر نیازی به آن نیست و مقدمه فصل اول در این زمینه کفایت می‌کند. به نظر وجود بخشی با عنوان «نگاهی گذرا به تاریخچه مبادله اطلاعات» در آخرین فصل کتاب با عنوان «آینده مبادله اطلاعات» ضرورتی ندارد و اگر قرار بر گفتن تاریخچه بود بهتر بود در همان فصل مربوط یعنی فصل چهارم ارائه می‌شد.

۵-۲. نظم منطقی فصول

نظم موجود در فصل‌ها نیز به خوبی صورت گرفته است و ذهن را به نتیجه موردنظر متوجه و رهنمون می‌سازد. در هر فصل نیز با توجه به مفاهیم آموزشی آن خلاصه فصل نیز نگارش یافته که در اکثر فصل‌ها خلاصه خوب و جامعی است. تنها چند نکته در این میان قابل طرح و بررسی است که در ادامه می‌آید؛ ص ۵۴ از فصل دوم از پاراگراف دوم به بعد نوع و مفهوم نوشتار نوعی نتیجه‌گیری حاصل از فصل مذکور را تداعی می‌کند که بدون هیچ تیتیر جداکننده‌ای در ادامه محتوای قبلی (مدل فیزیکی سرویس دهنده وب) آمده است و در فصل سوم نیز در ص ۸۷ به بعد از پاراگراف دوم به بعد شاهد نوعی نتیجه‌گیری برای کل فصل هستیم، ولی بدون هیچ‌گونه تیتیر جدا کننده‌ای.

در ص ۱۴۷ در مورد تفاهم‌نامه او. ای. آی مقدمه‌ای بیان شده که دارای یکدستی با معرفی دیگر تفاهم‌نامه‌ها نیست. خلاصه فصل‌های ۷ و ۸ بیشتر جنبه‌های نتیجه‌گیری دارد تا خلاصه فصل.

۳-۵ اعتبار منابع از جهت علمی

منابع مورد استفاده در این اثر طیف گسترده‌ای از انواع منابع مختلف را شامل می‌شوند، از جمله کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها، صفحات وب و ... استفاده از کتاب‌های منتشر شده از ناشران معتبر و نویسندگان به نام این حوزه مانند خود مؤلف، دکتر شیرینی، دکتر کوشا، دکتر مطلبی، دکتر موسوی، دکتر نشاط، آرمز، لاگوز، ... بهره‌گیری از اطلاعات سایت‌های معتبر این حوزه مانند سایت کتابخانه کنگره، یا سایت کتابخانه دیجیتال اسکندریه، استفاده از نشریات معتبر این حوزه مانند فصلنامه کتاب، یا Reference Service یا Electronic library و یا Library Hitech و ...؛ در کنار بهره‌گیری از پایان‌نامه‌های دفاع شده در موضوع مربوط در داخل و خارج نشان از بهره‌گیری مؤلف از منابع معتبر علمی دارد و در این زمینه می‌توان گفت از نقاط قوت اثر حاضر استفاده جامع از انواع منابع علمی معتبر است.

سعی مؤلف بر بهره‌گیری از منابع جدید بوده است ولی در برخی موارد بهتر بود که از منابع جدیدتری استفاده می‌شد، به عنوان مثال در بسیاری موارد به صفحات وب و وب-سایت‌ها استناد شده است که با توجه به سال تألیف کتاب که حدود ۲۰۱۱ است، بیشتر این استنادها و مشاهدات مربوط به سال ۲۰۰۸ است مانند مشاهده سایت کتابخانه

دیجیتال اسکندریه و یا فدراسیون کتابخانه دیجیتالی و ... در مجموع منابع جدید مربوط به سالهای بعد از ۲۰۰۸ خیلی استفاده نشده‌اند ولی درمورد استفاده از منابع موجود با توجه به تعداد و نوع منابع سعی شده است تا از حداکثر منابع موجود استفاده شود.

۵-۴ دقت در استنادات و ارجاعات

درصد دقت در استنادات و ارجاعات بالاست و سعی تمام شده است که از اصول دقیق علمی در ارجاعات و استنادات استفاده شود. تنها چند نکته و مسئله در این میان هست که ذکر آنها می‌تواند در نقد اثر مؤثر باشد:

- میزان استنادها و ارجاعات نشان از یک کار تحقیقی قوی و پرمحتوا دارد.
- استفاده به‌جا و مناسب از معادل‌ها و زیرنویس‌ها برای یافتن راحت استنادها در بخش منابع و مآخذ از نقاط قوت کار است.
- نحوه نگارش ارجاع درون متنی به «آرمز و دیگران» در صفحات ۹۹ و ۱۱۵ با صفحات ۱۰۶، ۱۰۷ و ۱۰۸ متفاوت است.
- درمورد شماره جلدها در فهرست منابع، بعضی جاها با رقم و برخی موارد با حروف نوشته شده‌اند.
- در استناد مربوط به علیپور حافظی (۱۳۸۷) بهار داخل پرانتز قرار گیرد.
- در استناد مربوط به کوشا، عنوان در داخل « » قرار گیرد.
- در اولین استناد لاتین در بخش منابع سال انتشار در انتها آمده است.
- عناوین مقالات لاتین نیز داخل « » باشد.
- در بعضی موارد در زیر آدرس سایت‌ها خط کشیده شده است مانند Mcnab، Patel، Pandey، ... و در موارد دیگر خیر.

۵-۵ بررسی علمی اثر

با مطالعه کار کاملاً می‌توان به این نتیجه رسید که کار حاصل تحقیقاتی هدفمند و مسئله‌محور هست و دقت در فصل‌ها و تیتراها مؤید این نکته هست که تا حد بالایی به تحلیل و بررسی مسئله اصلی و موضوع کتاب یعنی مبادله اطلاعات پرداخته شده است، فصل‌ها و نتایج حاضر در بخش سوم کتاب (مبادله اطلاعات در عمل) نیز مؤید بر کار

تحلیلی خوب کتاب است. مطالعه کتاب نشان می‌دهد که تالیف کتاب روش‌مند بوده و تلفیقی از روش‌های مروری و پیمایشی-توصیفی در نگارش فصول مختلف آن را می‌توان دید. در سراسر کتاب شاهد آراء و نظرات اندیشمندان این حوزه هستیم که البته بیشتر نقل است تا نقد و باید گفت موضوعات مطرح شده در کتاب از پیشینه خوبی برخوردار هستند. می‌توان گفت که متن کاملاً علمی است با مستندات غنی و فراوان و حاصل کار تحقیقاتی منسجم، سوگیری علمی خاصی در جایی دیده نمی‌شود.

۵-۶. نوآوری و روزآمدی

اصل موضوع کتاب در زبان فارسی خود بدیع و جدید است و حوزه مبادله اطلاعات به زبان فارسی نیازمند همچنین اثری بوده است. ارائه پیشینه پژوهشی قوی در دسته‌بندی موضوعی مناسب با متن کتاب در فصل ۱۰ از موارد کمیاب در مقایسه با سایر کتاب‌های این حوزه هست. آشنایی با انواع تفاهم‌نامه‌های مبادله اطلاعات در فضای مجازی با ارائه نقاط قوت و ضعف هر یک و اینکه تمام این موارد یکجا و در یک فصل هست نکته حائز اهمیتی است که در دیگر متون یافتن آنها مشکل و مطالب بسیار پراکنده هستند. در موارد دیگر نیز مانند مدل‌های مبادله اطلاعات و قالب‌های ابر داده نیز ضمن ذکر مثال‌های استفاده و نقاط قوت و ضعف به مثابه راهنمایی جهت مخاطبان عمل می‌کند که خود از نکات ارزنده و بدیع اثر حاضر است. آخرین بخش کتاب نیز با عنوان «آینده مبادله اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال ایران» که هم دید آینده‌نگری دارد و هم پیشنهادی، نیز از نکات تازه و بدیع این کتاب است.

همان‌طور که در قسمت منابع ذکر شد، سعی شده از منابع جدید فارسی و لاتین استفاده شود. ولی با توجه به سال نشر کتاب که حدود سال ۲۰۱۱ هست انتظار استفاده از منابع بیشتری در سالهای ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ بود و همچنین درمورد مراجعه با سایت‌های اینترنتی مورد استفاده بیشتر تاریخ‌های مشاهده مربوط، سال ۲۰۰۸ هست که این امکان بود که در سالهای ۲۰۱۰ و یا حتی ۲۰۱۱ هم به آنها مراجعه جدیدتری می‌شد. البته باید زمان طولانی ارائه نوشتار و چاپ آن را نیز درمورد کتابها در نظر داشت.

۵-۷. سازواری محتوای علمی و پژوهش اثر با مبانی و پیش‌فرض‌های مورد قبول

سازواری محتوای علمی و پژوهش اثر با مبانی و پیش فرض‌های مورد قبول مطرح با توجه به مستندبودن متن کتاب و ارجاعات فراوان آن به انواع اطلاعاتی می‌توان سطح سازواری محتوای علمی اثر را با مبانی و پیش فرض‌های مطرح، بالا دانست. در مورد کلیت موضوع و موارد علمی مطرح شده در حوزه کتابخانه‌های دیجیتال و بحث مبادله اطلاعات و اجزای آن با توجه به دانش اندک منتقد در این حوزه می‌توان گفت سازواری وجود دارد. در مورد جزئیات نکاتی چند قابل ارائه است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود: در ص اول در قسمت پیشگفتار مؤلف آمده است، «افراد برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود دیگر به سراغ رسانه‌های سنتی نمی‌روند» و یا «این پدیده نوظهور، جایگزین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات سنتی در ایجاد امکان دسترسی به اطلاعات شده است». این جملات بیانی قاطع و حکم مانند دارند. درست است بسیاری از افراد بیشتر اطلاعات مورد نظر خود را از فضای مجازی به دست می‌آورند ولی هنوز، بسیاری دیگر از کتابخانه‌ها و منابع سنتی برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود بهره می‌برند و هنوز هم رسانه‌های سنتی جایگاه خود را از دست نداده‌اند (Ogonsola, 2011).

در صفحات ۱۵-۱۸ اشاره به تفاوت‌های هر چند نامحسوس بین کتابخانه‌های دیجیتال، مجازی، الکترونیکی و دوگانه شده است و این مهم که این اصطلاحات یکی نیستند و اشاره به این موضوع در راستای همفکری و سازواری با نظر متخصصان ویژه کتابخانه دیجیتال است (پناهی، ۱۳۸۲: ۱۰۲-۱۰۶).

در صفحه ۱۵ اشاره شده است که «کتابخانه‌ها اولین سازمانهایی هستند که از کامپیوتر در امور خود استفاده کردند» که خیلی مستند نیست، شاید از اولین‌ها باشند، ولی اولین بودن آنها خیلی مستند نیست (صدیق بنای، ۱۳۹۲).

۸-۵ سازواری محتوای علمی اثر (به خصوص) با مبانی و اصول دینی و اسلامی کتاب حاضر بسیار تخصصی در حوزه کتابخانه‌های دیجیتال است و مباحث دینی و اسلامی در آن مطرح نشده است و مطالب مندرج نیز هیچ منافاتی با مبانی و اصول دینی و اسلامی ندارند.

۵-۹ میزان به‌کارگیری ابزارهای علمی برای تفهیم موضوع

از بیشتر مؤلفه‌های جامعیت صوری استفاده شده است. کتاب هم دارای پیشگفتار مولف هست و هم پیشگفتار مربوط به یکی از سرشناس‌ترین اساتید این حوزه جناب آقای دکتر عباس حری که از نکات مثبت این اثر است. مقدمه مجزایی ندارد ولی فصل‌ها مقدمه دارند و همان‌طور که اشاره شد گویا مقدمه فصل اول، مقدمه کل کتاب است. فهرست اختصارات از نکات قابل توجه کتاب است و بسیار مفید. فهرست مطالب با جزئیات هر فصل نیز تدارک دیده شده است. همچنین نمایه موضوعی انتهای کتاب و واژه‌نامه‌های انگلیسی-فارسی موجود نیز بر غنای کتاب افزوده است. فصل آخر را می‌توان در حکم جمع‌بندی نهایی دانست. فصل‌ها نتیجه‌گیری ندارند ولی خلاصه فصل دارند. البته همان‌طور که قبلاً اشاره شد، برخی بخش‌ها در فصل گویا نتیجه‌گیری آن است. در هر فصل پرسش‌هایی نیز مدنظر قرار گرفته است که یکی از اشکالات آن این است که این پرسش‌ها خیلی مفهومی نیست و خیلی مخاطب را به فکر و نمی‌دارد. از چند جدول کاربردی استفاده شده است، به‌خصوص جدول ۲-۱۰ که بسیار مهم و خوب است. درمورد استانداردهای مطرح در این حوزه اشارات جامعی شده و نمونه‌هایی برای درک بهتر مطلب آورده شده است، قابل ذکر است که اهمیت و نقش استانداردها در حوزه مبادله اطلاعات در فضای مجازی و کتابخانه‌های دیجیتال انکارناپذیر است (دال، ۱۳۹۲: ۶۵-۶۸). عکس‌های رنگی در زمینه معرفی نرم‌افزارها نیز از نقاط مثبت اثر حاضر است. برای درک موضوعات نیز اشکال زیادی در طول کتاب استفاده شده است که از این لحاظ نقطه قوت است ولی درک و فهم برخی از این اشکال بسیار سخت و سنگین است، برخی اشکالات وارد به این اشکال نیز عبارتند از:

- در شکل ۳-۲، ص ۳۶ گزینه «پردازش مبتنی بر سرویس گیرنده» دوبار تکرار شده که یکی از آنها مبتنی بر سرویس‌دهنده باید باشد، همچنین بهتر بود که ترتیب این گزینه‌ها همانند ترتیب بیان آنها در متن بود.
- در شکل ۵-۲ محتوای یکی از اشکال نوشته نشده است.
- در شکل ۶-۲ روابط نامعلوم هستند.

- رنگ گزینه‌های شکل ۷-۲ مناسب نیست.
- در شکل ۷-۱ جای سرویس‌دهنده و سرویس‌گیرنده جابه‌جا شده است.
- در ص ۲۱۴ بهتر بود برچسب‌های HTML در قالب جدول باشد.
- شکل ۴-۹ بهتر بود رنگی چاپ شود.
- در جدول ۱-۱۰ بهتر بود که سطرها با خطوطی از هم جدا بودند.
- در مورد نمایه نیز باید گفت که چنج سنتر در ص ۸۱ نیست و در ص ۸۰ هست و دژ اطلاعات نیز در ص ۲۱ است نه ۲۱۱. سرویس پست صوتی هم در سر جای الفبایی خودش نیست و در ص ۸۷ هست نه ۸۸.

۵-۱۰. وضعیت اصطلاحات تخصصی اثر

اصطلاحات تخصصی فراوانی در کتاب هست که نسبتاً معادل‌های خوبی نیز برای آنها در نظر گرفته شده است ولی گاهی اوقات تعدد آنها باعث نارسایی در متن شده است. برخی معادل‌ها هم خیلی جالب نیستند مانند معادل «Replication manager» که مدیر نسخه‌برداری بهتر از مدیر کپی است در ص ۳۹ و یا در همین صفحه معادل «Broker» واسط بهتر از دلال است. یا در ص ۱۱۱ معادل «Universe of discourse»، عالم سخن بهتر عالم مقال است. و یا در ص ۱۴۳ OCLCPICA و Atom تعاریف مشخص‌کننده-ای می‌خواهند.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نقد و بررسی کتاب حاضر بیانگر نقاط قوت و ضعفی در آن بود. در یک نتیجه‌گیری جامع می‌توان نقاط اصلی قوت و ویژگی‌ها و امتیازات آن را اینگونه بیان کرد: مهمترین آن موضوع اصلی اثر است و انتشار این کتاب، بواسطه کمبود منابع نظری در این حوزه، خود از امتیازات آن است. حاصل کار تحقیقاتی بودن؛ استفاده از انواع منابع معتبر علمی و تعدد و تنوع آن، جامعیت و کنارهم بودن موضوعات تخصصی، اغلاط کم نگارشی، سطح تخصصی و علمی بالا، توجه به آثار سایرین، استفاده فراوان از اشکال و جداول، در کنار شهرت علمی مولف در زمینه موضوعی کتاب و سطح علمی ایشان، از جمله نقاط برجسته و امتیازات این اثر محسوب می‌شوند.

از مهمترین کاستی‌های اثر حاضر سنگینی برخی مطالب و نوشته‌ها به واسطه سطح تخصصی بالای آن و اصطلاحات تخصصی آن است و همچنین درک سخت بعضی از اشکال که به جای کمک در درک مطلب، آن را دشوار ساخته‌اند. برخی اشکالات نگارشی و ویرایشی نیز در کتاب دیده می‌شود که به نسبت تعداد آنها زیاد نیست و به عنوان اشکال اساسی مطرح نیستند، ولی بهتر است که در صورت امکان اصلاح شوند. پیشنهاد می‌شود نسبت به یک ویرایش ادبی و یا ارائه توضیحات در مورد اصطلاحات تخصصی به صورت زیرنویس، اقدام شود. همچنین برخی از سایر پیشنهادها که عبارتند از:

- اعمال یکدستی در اصول نگارش و ویرایش و ترجمه‌ها (معادل‌ها)
- وجود بخش نتیجه‌گیری در فصل‌ها
- پرسش‌های انتهای هر فصل مخاطب را به تحلیل و فکرپروری وا بدارد.
- استفاده از منابع جدیدتر به خصوص سالهای ۲۰۰۹ تا ۲۰۰۱ به‌ویژه در مورد سایت‌های اینترنتی.

منابع

- پناهی، سیروس (۱۳۸۲). "کتابخانه مجازی و تفاوت‌های آن با کتابخانه‌های الکترونیکی و دیجیتال". *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، تابستان، ۵۴*.
- دال، مارک؛ بانرجی، کایل؛ اسپالتی، مایکل (۱۳۹۲). "کتابخانه‌های دیجیتال: یکپارچه سازی محتوا و سیستم‌ها"، ترجمه مهدی علیپور حافظی و دیگران، تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات؛ چاپار.
- سارتون، جورج (۱۳۸۶). "نقد کتاب‌های علمی و تحقیقی"، ترجمه کامران فانی در کتاب نقد و نقد کتاب، تهران: خانه کتاب.
- صدیق بنای، هلن (۱۳۹۴). آشنایی با تاریخچه فناوری اطلاعات و ارتباطات. همشهری آنلاین، ۱۳۹۲، <http://hamshahrionline.ir/details/238471>
- علیپور حافظی، مهدی (۱۳۹۰). "کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات"، تهران: سمت.
- "Digital library initiative glossary". [On line]. Available: <http://dli.grainger.uiuc.edu/glossary.htm> [Accessed 10 April 2008].
- Lesk, M. E. (1997). "Practical Digital libraries, byteel and bucks". San Francisco: Morgan Kaufman.

Ogonsola, L.A(2011). "the next step in librarianship: Is the traditional library dead?", *Library philosophy and practice(e. journal)*, paper606, <http://digitalcommons.unl.edu/606>

سایر منابع

آرمز، ویلیام رای (۱۳۸۲). "کتابخانه های دیجیتالی" ترجمه فرزانه شکوری و دیگران، تهران: نشر قو. استیلو، فردریک (۱۳۸۳). "راهنمای ایجاد کتابخانه مجازی" ترجمه مهدی علیپور حافظی و دیگران، تهران: نشر قو.

علیپور حافظی، مهدی (۱۳۹۰) "مدل های مبادله اطلاعات در کتابخانه های دیجیتال"، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، تابستان، ۸۶
علیپور حافظی، مهدی؛ حری، عباس؛ شیر، علی؛ غائبی، امیر (۱۳۸۹) "بررسی مبادله اطلاعات در سیستم های اطلاعاتی کتابخانه های دیجیتال در ایران"، اطلاع شناسی، بهار، ۲۷

Alipour hafezi, Mehdi(2008). "Interoperability between library software: A solution for Iranian libraries", *The Electronic Library*, No. 5, pp. 726-734

Alipour hafezi, Mehdi(2010), "Interoperability models in digital libraries: an overview". *The Electronic Library*, vol. 28, no. 3, pp. 438-452

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی